

ДАКУМЕНТАВАННЕ ДЗЕЙНАСЦІ ПАЛІТЫЧНЫХ ПАРТЫЙ У РЭСПУБЛІЦЫ БЕЛАРУСЬ У 1991–1995 ГАДАХ

Пачатак 1990-х гадоў – гэта час актывізацыі палітычнага жыцця ў Беларусі, якая была абумоўлена распадам старога савецкага ладу, абвяшчэннем незалежнасці Рэспублікі Беларусь, узрастаннем сацыяльна-эканамічнага і грамадска-палітычнага напружання ў краіне, супярэчнасцямі і крызісам новай дзяржаўнай сістэмы. У сувязі з гэтым адбываўся актыўны працэс станаўлення і фарміравання новага грамадскага інстытута, закліканага заняць адно з ключавых месцаў на палітычнай арэне краіны – у Рэспубліцы Беларусь сталі ўзнікаць розныя палітычныя партыі. Яны адрозніваліся паміж сабой як ідэалогіяй і палітычнай арыентацыяй, так і складам удзельнікаў, папулярнасцю ў тагачасным грамадстве. Нягледзячы на такую разнастайнасць, палітычныя партыі дадзенага перыяду ўяўлялі сабой грамадска-палітычныя інстытуты, закліканыя даць чалавеку магчымасць выказаць сваю волю, інтарэсы, дабівацца пэўных мэт. Менавіта праз дзейнасць палітычных партый тагачаснае беларускае грамадства праяўляла сваю палітычную актыўнасць і непасрэдным чынам аказвала ўплыў на ход падзей і становішча ў краіне, на яе далейшае развіццё.

Натуральна, што падчас дзейнасці палітычных партый складаліся рознага кшталту дакументы. З іх дапамогай замацоўваліся мэты і задачы, прынцыпы і ключавыя функцыі, праграма дзеянняў і рашэнні дадзеных аб'яднанняў грамадзян. Акрамя гэтага, у дакументах фіксаваліся ход працы палітычнай партыі падчас правядзення з'ездаў, пасяджэнняў, канферэнцый, унутрыпартыйных зносін, яе ўзаемадзеянне і супрацоўніцтва з рознымі дзяржаўнымі ўстановамі, іншымі палітычнымі і грамадскімі аб'яднаннямі, звароты і заклікі да сваіх прыхільнікаў ці да ўсяго насельніцтва. Інакш кажучы, у дакументах фактычна адлюстроўвалася, па магчымасці, уся дзейнасць палітычных партый.

Больш таго, дакументы палітычных партый з'яўляюцца важнейшай і каштоўнейшай крыніцай па вывучэнні гісторыі і дзейнасці грамадскіх аб'яднанняў дадзенага віду ў 1991 – 1995 гг. Яны даюць магчымасць даведацца пра існаванне і развіццё тагачасных палітычных партый, а таксама прасачыць станаўленне шматпартыйнасці ў Рэспубліцы Беларусь, эвалюцыю палітычнага жыцця нашай краіны ў дадзены

прамежак часу ў цэлым. У гэтай сувязі актуальнай на сённяшні час з’яўляецца праблема выяўлення відавочнага складу дакументаў, створаных у працэсе дзейнасці палітычных партый у 1991–1995 гг. у Рэспубліцы Беларусь, вызначэння характэрных рыс іх фармуляраў і тэкстаў. Акрамя гэтага, надзённай дадзена праблема выступае ў практычным аспекце. Так, аналіз дакументаў палітычных партый гэтага перыяду дазваляе прасачыць эвалюцыю фармуляраў пэўных відаў дакументаў, выявіць заканамернасці і асаблівасці іх складання.

У даследаванні, на якім заснавана дадзена публікацыя, разгледжаны дакументы палітычных партый у межах 1991–1995 гг. Па-першае, менавіта ў дадзены перыяд адбываўся працэс актыўнага станаўлення і фарміравання гэтага грамадскага інстытута. У 1991–1995 гг. назіралася найбольшая грамадская актыўнасць палітычных партый. Яны мелі сур’ёзную сацыяльную падтрымку сярод насельніцтва, адыгрывалі важную ролю ў грамадска-палітычным жыцці Беларусі, іншымі словамі, прадстаўлялі сапраўдную палітычную сілу. Пасля ж парламенцкіх выбараў 1995 г. колькасны склад палітычных партый у рэспубліцы, падтрымка і папулярнасць сярод насельніцтва скараціліся, актыўнасць спала і, у цэлым, развіццё гэтага грамадскага інстытута замарудзілася.

Па-другое, дакументы менавіта гэтага перыяду даступныя для шырокага азнаямлення. Дакументы палітычных партый больш позняга часу ў дзяржаўных архівах, у цэлым, не прадстаўлены і таму недаступны для даследавання.

1991–1995 гг. для Рэспублікі Беларусь сталі часам узнікнення і станаўлення новага грамадска-палітычнага інстытута – палітычнай партыі (усяго на 1995 год легальна дзейнічалі ў дзяржаве 24 палітычныя партыі [1]). Аднак працэс фарміравання гэтага грамадска-палітычнага інстытута ў важны і ўплывовы суб’ект палітычнага жыцця краіны і ператварэння яго ў рэальную палітычную сілу ўсё яшчэ не завяршыўся. Нягледзячы на гэта, дакументацыя палітычных партый, якія дзейнічалі ў Рэспубліцы Беларусь у 1991–1995 гг., характарызуецца значнай відавочнай разнастайнасцю. Дадзена акалічнасць абумоўліваецца, перш за ўсё, неабходнасцю дакументавання самай рознай дзейнасці палітычных партый. Варта адзначыць, што ў Рэспубліцы Беларусь у 1991–1995 гг. складалася прававая аснова дзейнасці дадзенага віду грамадскага аб’яднання. У краіне дзейнічаў шэраг актаў заканадаўства, накіраваных на рэгуляванне і палітычнай партыі як інстытута ў цэлым, і на асобныя аспекты яго функцыянавання ў прыватнасці (напрыклад, Закон БССР ад 27 лютага 1991 г. “Аб асноўных прынцыпах народаўладдзя ў Беларускай ССР” [2], Канстытуцыя Рэспублікі Беларусь 1994 г. [3], Закон Рэспублікі

Беларусь ад 5 кастрычніка 1994 г. “Аб палітычных партыях” [4], Пастанова Кабінета Міністраў Рэспублікі Беларусь ад 3 лютага 1995 г. № 76 “Пытанні палітычных партый і іншых грамадскіх аб’яднанняў у Рэспубліцы Беларусь” [5]). Аднак неабходна адзначыць, што распрацаванымі ў гэтай сферы нарматыўнымі прававымі актамі не быў вызначаны відавы склад дакументаў, якія павінны стварацца падчас дзейнасці палітычных партый, не былі ўстаноўлены патрабаванні да іх складання і правілы па іх апрацоўцы.

Дакументаванне стварэння і рэгістрацыі палітычных партый, у цэлым, адпавядала патрабаванням, прад’яўленым актамі заканадаўства аб палітычных партыях да гэтага працэсу. Аднак у фармулярах дакументаў, якія складаліся падчас стварэння і рэгістрацыі гэтага грамадска-палітычнага інстытута, прыстунічалі некаторыя недахопы. У фармулярах пэўных відаў дакументаў назіралася некарэктнае размяшчэнне і афармленне рэквізітаў (у пратаколе [6] і статуте Грамадзянскай партыі [7]) або, наогул, іх адсутнасць (напрыклад, ў заявах не размешчаны рэквізіты “Назва віду дакумента”, “Загалавак да тэксту” і “Дата дакумента”. У тэкстах шэрагу дакументаў адсутнічалі неабходныя звесткі. Напрыклад, у спісе грамадзян, якія выступаюць за стварэнне Беларускай сацыял-дэмакратычнай грамады (далей – БСДГ), адсутнічаюць такія звесткі як: канкрэтная дата нараджэння асобы, яе грамадзянства, месца працы, нумары хатняга і працоўнага тэлефонаў [8]. Пры гэтым адсутнасць адных звестак не з’яўлялася выключна абавязковай, бо такога роду інфармацыю можна было атрымаць з іншых дакументаў (напрыклад, незафіксаваныя ў спісе членаў Цэнтральнай рады БСДГ звесткі пра дату нараджэння, грамадзянства і месца працы члена Цэнтральнай рады можна ўзяць з яго членскага білета [9]). У сваю чаргу адсутнасць іншых звестак (напрыклад, назвы пасады члена ў спісе членаў Цэнтральнай рады БСДГ) з’яўлялася значным недахопам, бо часткова губляўся сэнс у складанні такіх дакумента. Адсутнасць фіксацыі такіх дадатковых асабістых звестак сведчыць пра неразуменне палітычнай партыяй іх важнасці як для самой партыі, так і для адпаведных асоб.

Аналіз дакументаў беларускіх палітычных партый па арганізацыйна-нарматыўным рэгуляванні іх дзейнасці, дакументавання працы іх вышэйшых і кіруючых органаў, дэпутацкіх фракцый, працы з дзяржаўнымі ўстановамі, грамадскімі аб’яднаннямі і насельніцтвам дазваляе зрабіць наступныя высновы:

Па-першае, дакументы адных відаў (напрыклад – пастанова, рашэнне, пратакол) былі больш распаўсюджанымі, а іншых (графікі,

інструкцыі) – менш. Такая сітуацыя тлумачыцца перш за ўсё пераважнай неабходнасцю дакументавання той ці іншай дзейнасці палітычных партый. Адно дзеянні ў сувязі са статусам, важнасцю і распаўсюджанасцю фіксаваліся ў дакументах часцей (напрыклад – праца вышэйшых і кіруючых органаў партыі, праца з насельніцтвам), у сваю чаргу іншыя, меней запатрабаваныя ці неабходныя на думку палітычных партый – радзей (напрыклад, праца камісій).

Па-другое, некаторыя віды дакументаў палітычных партый разглядаемага перыяду мелі ўласныя разнавіднасці, якія адрозніваліся адна ад адной або характарам складання (напрыклад, праграма, якая прымалася на ўстаноўчым з'ездзе і абавязкова падавалася партыяй падчас дзяржаўнай рэгістрацыі і праграма прынцыпаў (дзейнасці), што складалася па жаданні выключна самой партыі яе кіруючым органам на адным з пасяджэнняў з мэтай уласнага інфармавання і папулярызацыі сярод насельніцтва краіны) або тыпам фіксаваных пытанняў (спіс тэрытарыяльных арганізацый палітычнай партыі і спіс дэлегатаў вышэйшага органа палітычнай партыі).

Па-трэцяе, даволі часта для замацавання адных і тых жа дзеянняў і вырашэння пытанняў палітычных партый (напрыклад – рашэнні кіруючых органаў) выкарыстоўваліся розныя віды дакументаў (рашэнні, пастановы, ухвалы). Выбар на карысць таго або іншага віда дакумента рабіўся гэтымі грамадска-палітычнымі інстытутамі па ўласным меркаванні. Гэта акалічнасць сведчыць пра нявызначанасць у працы палітычных партый межаў і адрозненняў паміж дадзенымі відамі дакументаў.

Па-чацвёртае, некаторыя віды дакументаў партый складаліся на бланках (звароты, лісты). Такія дакументы, галоўным чынам, адрасаваліся або ў дзяржаўныя ўстановы або ў кіруючыя органы іншых палітычных партый і грамадскіх аб'яднанняў. Наяўнасць у партый асобных спецыяльна падрыхтаваных бланкаў для гэтых дакументаў з'яўляецца сведчаннем адказнага падыходу партый да іх складання.

Па-пятая, некаторыя партыйныя дакументы аднаго і таго ж віду мелі неаднолькавыя фармуляры (напрыклад – парадак дня, заява). Інакш кажучы, у адным дакуменце пэўны рэквізіт прысутнічаў, а ў іншым дакуменце гэтага ж віду – адсутнічаў. Наяўнасць неаднолькавых фармуляраў дакументаў аднаго і таго ж віду з'яўляецца відавочным пацвярджэннем нізкай якасці іх складання, якая абумоўліваецца неналежным ўзроўнем кампетэнтнасці членаў палітычных партый у дадзеным пытанні, няведаннем імі асноў справаводства. Акрамя гэтага, дакументы аднаго і таго ж віду розных палітычных партый адрозніваліся

якасцю складання (напрыклад – заявы). Такого кшталту сітуацыя таксама тлумачыцца розным ўзроўнем ведаў і навыкаў членаў палітычных партый у падрыхтоўцы дакументаў, іх стаўленнем да дадзенай працы.

Варта адзначыць, што большасць разгледжаных дакументаў палітычных партый не мелі строга ўніфікаваных формаў. У прыватнасці, звесткі аб аўтары дакумента у большасці дакументаў размяшчаліся або непасрэдна ў тэксце, або разам з іншымі звесткамі і не выдзяляліся ў асобныя рэквізіты. У сваю чаргу, многія рэквізіты не мелі строга замацаванага месца на дакуменце і адназначнай формы прадстаўлення (напрыклад, у пастановах кіруючых органаў палітычных партый такімі былі “Назва віду дакумента”, “Дата дакумента”, “Месца складання або выдання”, “Загалолак да тэксту”).

Галоўнай асаблівасцю дакументавання дзейнасці палітычных партый у 1991–1995 гг. з’яўлялася адсутнасць неабходных рэквізітаў у большасці іх дакументаў. Пры гэтым у адных выпадках адсутнасць рэквізітаў, фіксуючых пэўную інфармацыю, кампенсавалася знаходжаннем падобнай інфармацыі ў іншых рэквізітах дакумента (напрыклад, устанавіць аўтарства распараджэнняў можна было з дапамогай рэквізітаў “Подпіс” і “Пячатка”). У пэўных выпадках такая “кампенсация” ажыццяўлялася з дапамогай іншых дакументаў (напрыклад, даведацца пра аўтара і прыкладную дату штатных раскладаў дазвалялі распараджэнні, якія іх зацвярджалі). Нягледзячы на гэта, неразмяшчэнне неабходных рэквізітаў на дакументах сведчыць пра відавочную памылку з боку членаў палітычных партый, адказных за складанне дакументаў, і адсутнасць у іх разумення важнасці і значнасці гэтай працы для існавання партыі.

Напрыканцы варта звярнуць увагу на тую асаблівасць, што некаторыя палітычныя партыі складалі дакументы, якія былі нехарактэрнымі для іншых палітычных партый (напрыклад, ухвалы партыі БНФ [10], праграмы прынцыпаў (дзейнасці) БСДГ [11]). Наяўнасць такіх спецыфічных дакументаў служыць доказам нявызначанага і незамацаванага відавога складу дакументацыі дадзенага грамадскага інстытута.

Крыніцы і літаратура:

1. Палітычныя партыі Беларусі: гісторыя і сучаснасць / У.К. Коршук [і інш.]; пад агул. рэд. У.К. Коршука. – Мінск: Тэсей, 2011. – С. 166.
2. Об основных принципах народовластия в Белорусской ССР: Закон БССР, 27 февр. 1991 г., № 651-XII // Ведамасці Вярхоўнага Савета Беларускай ССР. – 1991. – № 12. – Ст. 129.
3. Канстытуцыя Рэспублікі Беларусь = Конституция Республики Беларусь: [1994 года]. – Мінск: Беларусь, 1994. – С. 7.

4. О политических партиях: Закон Респ. Беларусь, 5 окт. 1994 г., № 3266-ХП // Ведамасці Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь. – 1994. – № 30. – Ст. 509.
5. Вопросы политических партий и других общественных объединений в Республике Беларусь: постановление Кабинета Министров БССР, 3 февр. 1995 г., № 76 // Собрание указов Президента и постановлений Кабинета Министров Республики Беларусь. – 1995. – № 4. – Ст. 97.
6. Протокол № 1 Учредительного съезда Гражданской партии от 17 декабря 1994 г. // Национальный архив Республики Беларусь (далее – НАРБ). Фонд 504. Оп. 1. Д. 12. Л. 1.
7. Устав Гражданской партии, утвержденный Учредительным съездом 17 декабря 1994 г. // НАРБ. Фонд 504. Оп. 1. Д. 16. Л. 9-10.
8. Спіс грамадзян, якія выступаюць за стварэнне БСДГ // НАРБ. Фонд 576. Воп. 1. Спр. 144. Л. 1.
9. Спісы членаў ЦР БСДГ, тэрытарыяльных арганізацый і старшынь раённых філій БСДГ // НАРБ. Фонд 576. Воп. 1. Спр. 151. Л. 6.
10. Дакументы Сойма БНФ (спісы управы і камісій, праекты парадка дня, заяў, рашэнняў і інш.) // НАРБ. Фонд 576. Воп. 1. Спр. 55. Л. 28.
11. Праекты праграмы прынцыпаў дзейнасці і праграмных мэт БСДГ // НАРБ. Фонд 576. Воп. 1. Спр. 149.